

13
IXΘΥΣ.

De

**ANALOGIA
TERMINORUM
SACRA**

DISSERTATIONEM,

Suffragio Amplissimæ Facultatis
Philosophicæ in Regia Acad.
Aboënsi,

SUB PRÆSIDIO

Adm. Rever. & Præcl. Domini

*Mag. JOHANNIS
HAARTMAN*

Phil. Theor. Prof. Reg. & ordin.

h. t. Decani Spectabilis,

*Publicæ bonorum censura modeste
submittit*

ESAIAS ES. FELLMAN.

O. Botn.

Horis locoque solitis
die XII Octob. MDCCXXVIII.

ABOÆ, Impr. Eric Flodström,

ANALOGIA

TERMINORUM

SACRA

ET

SYMBOLICAE

PHILOSOPHIAE

AD

USUM

ACADEMIAE

ALMAE

MATHEMATICAE

PHILOSOPHIAE

ET

PHILOSOPHIAE

PHILOSOPHIAE

PHILOSOPHIAE

PHILOSOPHIAE

Brevi Philosophiæ primæ commendatione viam ad præsens pandit argumentum.

§. II.

Inquisitis analogiæ natalibus, varias ejus divisiones enumerat.

§. III.

Post demonstratas analogorum diversas acceptiones, distinctionem inter illa & communia ab uno ad unum conciliat.

§. IV.

Voces singulas, quibus inscribitur dissertatio, significatui illorum competentem collocat.

§. V.

In existentiam rei tractandæ justam inquirat.

§. VI.

Illorum, qui terminos philosophiæ & Theologiæ eliminatos volunt, sententiam examinat.

§. VII.

Alios contra in excessu peccantes cum suis erroribus recitat.

§. VIII.

Eorum, qui media procedunt via, iudicium amplectitur.

§. IX.

Occasionem & causas adplicationis profert, & variis testimoniis argumentisque probat.

§. X.

Omnibus in genere terminis ad Theologiam adplicatis analogiam inesse, ex diversitate & subordinatione principiorum utriusque evincit.

§. XI.

Usum illorum non, proprie loquendo, ancillarem seu instrumentalem esse docet.

§. XII.

Certo tamen respectu locutionem illam tolerari posse concedit.

§. XIII.

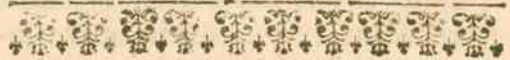
Exemplis causarum ipsum analogia nervum demonstrat.

§. XIV.

Aliis varii generis exemplis argumentum illustrat.

§. XV.

Finem tractationi imponit.

§. I.

U t homini Divina

sapientia & bonitas, in-
æstimabile munus, ra-
tionem indidit; eamque inexple-
bili rerum sciendarum instruxit
desiderio; ne bestiarum instar pro-
culcare Numinis beneficium &
profanum ducere, quod sanctissi-
mæ manus Dei donum est, mor-
taliū tærrimus deberet &
ingratissimus. Sic magna illi cer-
te dignitas est, ea scrutari, ea sci-
re, quæ in naturalium corporum,
cæli terræque, & animalium &
hominis ipsius, consideratione no-
bis repræsentat disciplina. At
quo hæc propiora sunt sensibus, eo

A

mi-

minus a conditione, quæ homini cum brutis communis est recedunt. Quo vero sublimius corporeæ molis materiam ascendit intellectus, quo altius in universalium & abstractorum fertur animadversionem, quo *μεταφυσικώτερον* est, ut ita loquar; hoc, quæ homine, ut homo est, digniora facit; hoc se magis corporis quasi vinculis exsolvit, & in animæ proprietatem convertitur; hoc denique Dei, Divinarumque rerum contemplationi propiori accedit affinitate. Quanto igitur dignitas est major, tam dignam homine, tam propinquam Deo, tam in se absolutam mentis humanæ contemplari scientiam a) Eo vero magis, quod hæc transnaturalis supernaturalem arctissima excipit conjunctione, manum illi porrigens gratissimam. In primis quod intellectum sacratissimis hujus mysteriis ornandum,

ab ea caligine, quæ hominī cum brutis intercedit, liberat; inque eum deportat statum, qui naturali desiderio, a Deo illi inplantato, conveniens est. Hujus igitur Philosophiæ primæ cum Theologia harmoniam in mutuandis terminis, analogicam, quantum in scriptis eruditorum per temporis & ingenii angustiam observare mihi licuit, investigare animus est. Tuum igitur erit, C. L. de innoxiiis nostris conatibus iudicium ferre; quod eo mitius nos impetraturos animo & spe confidimus, quo magis argumentum hoc nostrum, diversis clarissimorum virorum sententiis nobilitatum esse deprehenditur.

a) Conf. Fecht. Noct. Christ. p. m. 68.

§. II.

Antequam falcem nostram in v-
berrimam hanc immittamus messem,

notionum, quæ tituli vicem in fronte hujus opellæ gerunt, ordo disputantibus receptus, legis prope vim dudum consecutus, evitandæ obscuritatis ergo, paucis habere rationem jubet. *Analogia* vocabulum, quod Græcis origine debetur, latina jam olim civitate donatum, omnibus in aprico est. Fuit enim primus, ut putat Valent. Velthem, *b)* inter scholasticos, qui de analogis variorum generum scripserunt, Thomas de Aquino; qui pro auctore philosophiæ Scholasticæ a quibusdam venditari solet. *c)* Hæc vero vox analogiæ audit latine proportio; quæ est *similitudo rationum, seu convenientia plurium cum pluribus in eadem habitudine vel relatione.* *d)* Estque hæc proportio communiter Mathematicis duplex, Geometrica, & Arithmetica. Paulo vero aliter explicant analogiam Logicorum plurimi; quæ ipsis nihil est aliud, quam inæqualis nominis alicujus participatio; quamque in analogia *proportionis & attributionis* plerumque solent dividere.

re. *Illæ sunt*, quæ secundum unum & commune nomen habent rationes formales inter se diversas; proportionem tamen quadam inter se similes: cujusmodi analogia in Metaphoris conspicitur. Sic, e. g. *fundamenti* nomine, principalis ædificii pars, cui tota moles super ædificata incumbit; & Christus fundamentum Ecclesiæ: *Mensuræ*, item, nomine, & id, quod partem de integro cumulo decisam continet; seu, quod *quantitatem alicujus rei physicam representat*: e) & *χειρομάτων*, seu donorum Spiritus S. diversæ portiones, quæ credentibus obveniunt; exprimuntur. f) *Hæc vero sunt vel attributionis intrinseca*, quæ secundum unum & commune nomen, easdem habent rationes formales; sed inæquali modo. Sic, v. g. Creator & creatura entis rationes, h. e. essentiam & existentiam, habent easdem; modo tamen inæquali: *ille κατὰ πρότερον*, excellentiori & perfectiori; *hæc κατ' ὕστατον*, & imperfectiori modo. Vel *attributionis extrinseca*; quando uni-

tantum rationes formales intrinsece; reliquis autem analogatis per extrinsecam duntaxat denominationem competunt. Seu clarius: quando forma denominans de uno analogato prædicatur proprie, de reliquis vero improprie & tropice. Sic, e. c. sanum prædicatur & de homine, & cibo, & medicamento, & pulso, &c. de homine, ut subjecto, quod formaliter, proprie & intrinsece habeat sanitatem: de ceteris vero extrinsece, improprie seu tropice; de medicamento enim, ut causa efficiente, de cibo, ut conservante, de pulso, ut indicante, sanitatis.

b) *Instit. Metaph. p. m. 444.*

c) *Conf. Buddei Philos. instrum. C. 5. § 5.*

d) *Rötenb. Log. §. 91.*

e) *Æpin. Phil. part. II. p. m. 88.*

f) *Conf. Glass. Rethor. S. L. 1. tract. 1. Cap. 12.*

§. III.

Allatas analogorum tam varias divisiones, variæ eorum acceptiones ul-

ultro sequuntur. Solet enim a Logicis vel *late* vel *stricte* accipi hoc analogorum nomen: late præter proportionis etiam attributionis, tam intrinsecæ, quam extrinsecæ, analogæ; ex mente scholasticorum seu latinorum Aristotelis interpretum: stricte vero non nisi proportionis tantum, secundum Aristotelicos *γνησις*, complectitur. Quod vero *Sco-*
eus omnesq; ejus sectatores, negent dari medium inter univoca & æquivoca, h. e. Analogæ; exinde est, quia utraque tam *παχυλάς* ab illis sumuntur, ut, quæ ad Analogæ tanquam genus intermedium pertinent, partim sub æquivoca, p. sub univoca, comprehendant. Quibus autem presse & in rigore acceptis, Analogæ, utpote medium quid inter utraque, necesse est, eliciantur. Hæc vero analogia scholasticis sic dicta, Aristoteli *τα ἀφ' ἐνὸς πρὸς ἕν*, ejusque interpretibus communia ab uno ad unum, nuncupantur: quæ ipsis non sunt unius ejusdemque rationis, sed secundum Aristotelem ad tres reducunt

cuntur classes: alia ipsis propius accedunt ad naturam univocorum, æquivocorum alia, alia denique media sunt inter utraque: g) quorum *illa* cum attributionis intrinsecæ, *ista* proportionis, *hæc* extrinsecæ attributionis analogis, conveniunt. Quæcunque igitur tam circa medium, inter univoca & æquivoca, genus, quam analogia & communia ab uno vel ad unum, inter tot logicorum sectas vigent contentiones, in memoriam *ἁπογομαχίας*, salva manente re ipsa fere utrinque, desinere jure putantur. b)

g) Beckm. Instit. Log. p. m. 84.

b) Röttenb. Log. . 91.

(. IV.

Missâ prolixiori tam intricatarum ac spinosarum subtilitatum indagine, genuinum ipsius vocis instituto sensum vindicamus. Ultramque scil. tam proportionis, quam attributionis & intrinsecæ & extrinsecæ analogorum acceptionem in Theologia frequen-

tissi-

tissimam esse statuendo : quod infra exemplorum allegatione clarius evadet. Quod porro per vocem *terminorum* in frontispicio, non principia & canones, nec integras propositiones; sed terminos duntaxat simplices, seu incomplexos philosophiæ primæ: item, per vocem, *sacra*, non tam Biblicos, quam Ecclesiasticos & in Theologia receptos indigitari terminos, ultro ex ipsa tractatione, nemini, nisi qui in Musis plane hospes fuerit, non constare potest.

§. V.

ὄνομασολογίαν sic leviter delibatam recta excipiet *πραγμασολογία*: ubi ante omnia sistit sese nobis analogiæ hujus sacræ *existentia* attendenda: de qua percontari rei alicujus omnium oculis expositæ, absurdum quidem videtur. Paradoxum igitur, ne gravius quid dicam, censebitur, de eo: *num vere existat sacra hujusmodi terminorum analogia? seria disquisitione agere; Systematum*
 A 5 nima

nim Theologicorum innumera jam habetur copia, quorum insuper numerus magis in dies augetur; quorumque singulæ pagellæ, imo lineæ, ut de rebus nil dicam, tot terminis, passim referta conspiciuntur: adeo ut copia magis, quam defectu eorundem laboremus. Sed quæstio non est *de facto*, ut dici solet; verum *jure*: num scil. jure existat ea terminorum analogia, quæ sacris & divinis est adaptata rebus? Quemadmodum vero in omnibus scientiis nihil fere est, de quo non variis & sæpe adversa inter se fronte pugnantibus sententiis, inter eruditos fuerit concertatum; ita de genuino terminorum philosophiæ usu, non una fuit semper & constans doctorum opinio.

§. VI.

Dependet igitur quæstionis decisio a justo sententiarum examine; quarum tres reperiri principes, hoc est, duæ extremæ & altera media, omni-

omnibus in pro patulo est. Fuerunt & sunt, qui tam *ἐν ἐπιεικειῇ*, quam *ἐν ὑπεροχῇ*, illi, minimum, *ἢ* nimum philosophiæ tribuentes, de regia deflectunt via. Sed neque illi ejusdem ætatis, huic primæ scientiæ terminis justam detraentes laudem, fuere. Ut nihil heic curemus Quakers, qui scholæ terminos omnes averfantur, rident, damnant. *i)* Nec adeo Remonstrantes, seu alio nomine, Arminianos; qui in præf. Actor. & script. Synod. p. ult. *Terminos*, scribunt, *omnes Scholasticos, Metaphysicos & Philosophicos, quantum potuimus, evitamus; scil. in serâ & accuratâ disputatione k)* sed inexpertus quidem nostri ævi dissensionum sit oportet, qui, quanta contentio in ipsâ etiam ecclesia de philosophiæ, ejusque terminorum ad Theologiam adplicatione, hodie vexata fuerit, ignorat. Hæc enim lis adeo fere invaluit, ut non terminos modo, modosque loquendi philosophicos; sed ipsam quoque philosophiam, Metaphysicam intelligunt & Logicam, a studio Theos

Theologico, ecclesiæque pomœriis exterminanda quam plurimi judicent. *l)* Quippe qui Aristotelicæ, cum primis philosophiæ (cui Platoniam, utpote enthusiasmo magis faventem plus justo præferunt) tam longo seculorum ordine ad hunc usque diem receptæ scientiam & conjunctionem, Theologicam inquinare meditationem, & rerum sacrarum fœdare simplicitatem, arbitrantur. Imo quod magis, omnium rixarum & jurgiorum, omnium hæresium & scandalorum in Ecclesia ad hoc usque tempus excogitatorum, eidem imputantes culpam, occasionem illis præbendo, queruntur. *m)* Quibus vero rationibus suffulti errores hujusmodi offensione plenos propalare sustinuerint, nostrum non erit heic repetere; quum hæc res utpote ad aliud spectans hæmisphærium, jam dudum a sanioribus Theologis, non detecta modo, verum solida quoque ac justa

refutatione examinata passim in scriptis illorum reperiatur.

i) *Conf. Stockm. Lex. p. m. 759.*

k) *Conf. Danb. Dial. S. p. m. 51.*

l) *Schelv. Syn. Contr. Art. 31.*

m) *Conf. Fecht. Syllog. disp. 1. §. XI.*

§. VII.

Quemadmodum homini, rationi nimium tribuenti, vel potius ea abutenti, modum in rebus sibi met subjectis tenere difficile est; ita nec heic effrenatæ rationis ductum secuti, defuerunt unquam in excessu peccantes. Ut nihil dicamus de antiquioribus illis hæreticis, Calvinianis, seu novo nomine, reformatis; nec non Socinianis: qui *philosophia decempeda*, ut utar trito Scaligeri, *immensos religionis nostræ agros metiri præsumunt*; dum philosophiæ, quæ ministrare deberet, dominium in ipsam sublimissimam sapientiam Theologicam concedunt: quo rationi vel normæ, vel principii Theologici dignitatem totidem verbis adscribere

re

re haud verentur. Nec quicquam at-
 tinet refricare Somnia Barth. Keck-
 kermanni, qui non semel sustinuit
sandens ferrum non forcipe, sed digitis
contrectare, h. e. interprete Chryso-
 stomo: *mysteria divina ex philoso-*
phia dijudicare. Hinc philosophiam
in nobis accendere amorem, cultum,
invocationem Dei: per Logicam &
Metaphysicam lucem Spiritus Sancti
accendi, docet: Sacro Sanctae Trini-
tatis mysterium ex ratione & natura
ita probat, ut ei vim irrefragabilem
adscribat. Tantum abest, ut ordinis
& pædie causa duntaxat hoc dispu-
sandi genus pramittat; quo pacto a
nonnullis suorum, eosq; inter a Ve-
delio, n) perperam certe & præter
mentem propriam excusetur. o) Ne-
 que hic moramur Græcos, qui ho-
 dienum in Muscovia aliisque versus
 orientem sitis regionibus, versantur:
 hi enim etiam Theologiam Schola-
 sticam speciatim sic dictam, & im-
 primis Thomæ Aquinatis opera, ma-
 joris quam par est faciunt. p) Sed
 præ-

præcipue nostro ævo hoc errore laborant illi novaturientium, qui Socinianis clanculum patrocinantibus philosophiæ studia non possunt non unice commendare; summum & interpretandi scripturas & controversias decidendi iudicium illis adstruendo. Huc jure optimo alios inter omnes ejusdem farinae, Auctor libri; (an is Benedictus *Spinoza*, an Christ. *Sandius*, an denique *Ludovicus Mejerus*, Medicus Amstælodamensis; ut putat *Buddeus*, q) perinde fuerit) cui titulus: *Philosophia Scripturae interpretres*, erit omnino referendus. Ab hoc ne gyrum quidem discedere videtur *Henr. Hulsius*, qui Theologiam philosophiæ potius famulari, quam hanc illi, adserere non veretur. r)

n) *Conf. Posew. Metaph. p. m. 19.*

o) *Fecht. Noct. Chr. p. m. 20.*

p) *Conf. Stockm. Lex. heres. p. 388.*

q) *Theol. Dogm. p. m. 138.*

r) *Conf. Fecht. Syll. p. m. 24, 25,*

§. VIII.

Verum quum hæc quoque non minus ac illa illorum fallacia, quam omni prorsus obtrudere conantur arte, mascule sit dudum & resecta & refutata: non erit difficile, ut ut in tanto sententiarum divortio, mediam utpote tutissimam amplecti sententiam: in qua loco aliorum omnium sapissime jam a nobis citati, Theologi incomparabilis & probatissimi D. Fechtii judicio acquiescimus: *manendum, inquit, utique in communi sententia est, hætenus Theologorum omnium consensu defensa, philosophiam inter adminicula & præsidia ad rectius comprehendendum Theologiae studium merito numerari, adeoque Theologiae præmittendam esse.* s] Communem hanc sententiam clarissime expressisse mihi quoq; videtur Posewiz: *disciplinarum, ita enim ille, philosophicarum sobria cognitio futuro accurato Theologo, tum ratione præparationis, tum ratione ipsius perceptionis & defensionis locorum Theologico-*

gico-

ense opus, sed & capulo quo enssem secure tenas, & arte athletica, ut recte tractes: telis opus, sed & arcu, nervo, sacula, excussorio unde telum fortissime evibres, &c. Adde phrases militares quos totus exercitus utrinque agnoscat. Ita armatura sacra, organa certa requirit artis, rationis, lingue, quibus expertus non feliciter disputet, quam avis volet sine alio. x) Hinc genuinus Philosophiæ usus abunde constare cuilibet potest; quod vis eius non sit *probativa*, aut *veritatis effectiva*, sed *manifestativa* solum evidentiæ & connexionis: ut acute illud observavit *Thomas*, citante *Danhavero*: *utitur*, inquit, *Sacra doctrina etiam ratione humana, non quidem ad probandam fidem, quia per hoc tolleretur meritum fidei, sed ad manifestandam aliquam, que traduntur in hac doctrina.* y) Hanc vero Scripturæ S. dignitatem divinam, nec non philosophiæ sobrium usum præ aliis omnibus vindicasse, justisque distinguere limitibus, videtur *Clemens Ale-*

xando. cujus aurea fere in hanc rem
 verba apud Danhav. adscribere non
 pudet: *Equidem perfecta per se est,*
& nullius indiga salvatoris doctrina,
cum sit Dei virtus & sapientia, acce-
dens autem Græca philosophia (Aristo-
telis puta) non veritatem facit poten-
tiolem. sed debilem adversus eam ef-
ficat sophisticam argumentationem, &
quia propulsat dolosas adversus veri-
tatem insidias, dicta est vinea, apta
sepes & vallum, ne veritas conculcetur.

2) Quis igitur ex his non jam videt,
 quid ad hæc Novatorum piscatoria
 faciat simplicitas, dum armis quasi
 militaribus hostes ex latebris extra-
 here, propriisque armis jugulare te-
 nemur. Hinc Theologiæ nostratis
 talis hodie facies & conditio, ut sine
 Metaphysica, remotis tamen schola-
 sticis nugis, inutilibusque subtilitati-
 bus, feliciter satis tractari nequeat:
 adeo ut jure valeat *D. Fechtii* censo-
 ria illa virgula: *Implicat Theologum*
esse, & non esse Metaphysicum. a)

n) Conf. Hollaz. Exam. part. 1. p. m.

311. x) *Dial. Sacr. v. m. 24.*
 y) *Ibid. p. 41.* z) *ibid. p. m. 25.*
 a) *Noct. Christ. p. m. 81.*

§. X.

Inter hæc sacrorum armorum organa, quibus militem sacrum *necessitate* quadam *expedientia* oportet esse instructum, sunt quoque termini philosophiæ primæ; quos nostrum inprimis institutum sistit nobis considerandos. Hi vero omnes quotquot sint, quod non nisi per *analogiam* quandam sacris adplicari debeant, nobis in *fundamentum* inquirere assertionis incumbit. Et utut philosophia cum Theologia natales habeat communes; *hæc* tamen rationis sphaeram superat, & revelationem pro cognoscendi agnoscit principio: *illa* vero rationis principiis nititur, ex quibus ceu fundamentis, objecta hujus scientiæ exsurgunt. Talis quum & subordinatio & diversitas sit principiorum utriusque (quod tamen inter

ter disciplinas ipsas, earumque veritatem nullam parere pugnam potest & contrarietatem) philosophiæ igitur terminis tanquam per *μετάβασις* quandam ex nativo domesticoque tam principio quam objecto, ad aliud superius principium objectumque applicatis, nativum etiam rigorem ac proprietatem, nec non imperfectiones sibi met connatas, in analogiam quandam commutando, exuant, necesse est. Ut autem propositiones Theologicæ non omnes sunt ejusdem generis & conditionis; sunt enim aliæ, quæ ex sola revelatione; aliæ, quæ ex ratione simul deducuntur; & hæc, quum non nisi *παχυλῶς* loquendo Theologicæ vocari possint, ad naturalem potius quam revelatam erunt referendæ Theologiam: ita analogiam hanc in illis duntaxat universalem esse, statuendum.

§. XI.

In certo autem constituendo modo, quo analogiam hanc philosophia
Theo-

Theologia impertit, non una & constans fuit doctorum omnium temporum assertio. Plurimi tamen in eo ex antiquioribus imprimis adquiescunt; *Theologiam*, antiqua comparatione *Ambrosii*, vocando *dominam*, *philosophiam* vero *ancillam*: vel *philosophiam*, cum *Megalandro* nostro, *asinæ*, *Theologiam* Christo *asinæ* infidenti: vel *hanc*, cum *Philone*, *Sara*, *illam* *Hagari*; comparando. Hoc est: usum philosophiæ in Theologia esse *servilem*, *ancillarem*, seu *organicum* & *instrumentalem*. Verum *Metaphysica* realis quum sit disciplina; quippe quæ proprium suum habet objectum, in fine suo adquiescit, nec sua natura ulterius tendit, aut servire aliis desiderat: tantum abest ut illam e numero realium disciplinarum, vel, quod eo absurdius, quoad partem generalem, exentiam, & in instrumentalem & *Lexicorum* ordinem redigamus. Tale vero patrum aliorumq; loquendi genus, *ἐξωτερικόν* vel *populare*, non *αἰσθηματικόν* vel *accuratum*, atq; ab *ἀκριβείᾳ φιλοσοφικῆ*

remotum pronunciamus. *Falsum* igitur est, suffragante D. Fechtio, quod *Metaphysicæ* usus, proprie loquendo, *organicus* sit aut *instrumentalis*, ad eum modum, quo vel *Grammatica* vel *Logica* (immo etiam *Rhetorica*) *instrumentum* & *organum* est *aliarum scientiarum*, & in quantum *instrumentale* principali, *organicum* reali opponitur. *Falsum* quoque est, *Theologiam* dominam esse, *Metaphysicam* famulam & ancillam, si hi termini proprie & in rigore capiantur, in quem *relativa* oppositio eosdem deponit. Neque enim *Metaphysicæ* officium in eo consistit, ut *Theologiæ* seruiat, quemadmodum *ancille* debitum est, ut unice intenta sit, voluntatem exsequi domine sue. b) Ut autem *disciplinarum omnium Theoreticarum* in univ-
 versum finis & usus est vel *internus* & *essentialis*, seu *operis*, qui est *contemplatio rerum*, de quibus talis agit disciplina, quæque *intellectum sciendi desiderio imbutum*, perficit: vel *externus* & *accidentalis*, seu *operan-*
 tis,

tis, qui alias disciplinas non nisi pro
 arbitrio. utentis respicit: ita non
 priorem, sed posteriorem Metaphy-
 sicae in Theologia usum, eamque non
 tamen *servilom*, nec *berilem*, sed *abstra-*
ctum ab utroque, ut amicus amico,
 par pari; nec ut servus, nec ut do-
 minus, sed pro lubitu mutua praes-
 tant officia & ministeria, cum D.
 Danhavero, statuere non dubitamus:
 qui, ex quo liquet, differit, *quantus*
philosophiae (realis non instrumentalis)
in superioribus facultatibus usus est,
eum totum per accidens; sicut cultro,
etsi per se natus sit cibus secandis, per
accidens uti licet etiam ad ligna se-
canda. Nam si quis philosophiae per
se usus esset in superioribus facultati-
bus, is vel esset δεικνόντις vel δεικνός,
berilis vel servilis. Non ille, quia
is respugnat dignitati illarum scientia-
rum superiorum; non hic, quia id ob-
stat dignitati philosophiae, quae libera
est, nulli serviens, ut praclare te-
statur Philosophus, L. Metaph. c)

b) Noct. Christ. p. m. 29. c) Ideabon.
 disp. Sect. II. C. IV. §. 24. Hac

§. XII.

Hac autem re penitius inspecta, nihil obstat, quo minus Metaphysica Theologiæ ancilla, idque duplici potissimum ratione, vocari possit. Collato enim utriusq; *objecto*; Theologiæ omnium nobilissimum, Deum & mysteria salutis, in verbo clarissime nobis representata, esse constat; qua re nihil sublimius & excellentius in omni rerum universitate, nec cogitare, nec eloqui possumus. Metaphysica vero, utut *superius essendi communitate & indifferentia longe tamen inferius essendi nobilitate & eminentia, d)* objectum habeat. Et quamvis Deum quoque pro objecto considerationis suo modo agnoscat; ejus tamen minimam duntaxat, ut ita loqui liceat, partem, ob defectum principii cognoscendi adequati, qui ex revelatione erit supplendus & perficiendus, attingere valet. Quis ergo refragabitur, vel hoc sane intuitu, ancillam possedi Metaphysicam Theologiæ & fa-

mulam? Altera autem vulgaris hujus loquendi generis, a *civilis & moralis servitutis* genere, eaque commodior, potest deduci ratio: estque dum vel par pari, vel superior quandoque inferiori; si etiam pluribus fuerit opibus, vel majori potestate munitus; nulla coactus necessitate, nulloque pretio conductus, sed ex spontaneo arbitrio & voluntate liberrima, lege saltem charitatis humanitatisque, seu secundum justitiam, ut dici solet, universalem; ministrat, alteriusque promovet comoda. Ita Metaphysica omni terminorum generalissimorum copia abundans, ceteris omnibus (quidni etiam eo liberius Theologiæ?) disciplinis, subministrare, operam suam adducere, atque servire, hoc quoque sensu, apta habetur. Verum hunc pariter loquendi modum, extra illum accuratiorem, quem philosophia ipsi impressit, a personis & quotidiano more ad disciplinarum habitum geniumque, improprie, & per

nostram analogiam, h. e. proportionis, transtulit usus. c)

d) *Calov. Metaph. Divin. p. m. 4.*

e) *Conf. Fecht. Noct. Christ. p. m. 32.*

§. XIII.

Ut autem hæc materia tanto evadat illustrior, notandum erit imprimis, analogiam hanc nostram ad sacra Christianorum applicatam, non esse semper & ubique, in rebus sibi et subjectis, generis ejusdem & acceptionis: quippe quæ præter commune illud analogiæ genus, quod attributionis intrinsecæ plerumque esse solet, speciale aliquod certis quibusdam terminis adsignat, qui a rigore nativo ac domestico manifeste prorsus discunt. Horum autem exempla, quum in illustriorum theologorum scriptis, nec non ipsis etiam libris nostris symbolicis passim conspersa reperiantur, nec instituti, nec temporis ratio, utpote majorem molem exigentia sigillatim adducere & examinare patiuntur. Quædam

tamen exempli & illustrationis ergo, eaque usitatio, nervum ipsius analogiæ demonstrando, adscribere, opera erit pretium. Ut nullius fere termini Metaphysicæ alius, frequentiore ac *causa*, mentionem facit Theologia; ita non unam eandemque ubique obtinet acceptionem: nunc enim *physica*, præter alias ejus distinctiones, nunc *moralis*, & *hæc* potissimum, audit. *Illa* autem sola, quum dignitatem causæ stricte & univoce sic dictæ, sustineat; *hæc* philosophorum consensu æquivoce tantum & analogice talis erit dicenda. *Causa enim tanquam vox analogica, inferioribus & speciebus suis pariter univoce atque equaliter non competit, sed physice per prius moraliter autem per posterius. Quicquid enim causa moralis agit, id agit per physicam causam, quam supponit, cujusque beneficio atque auxilio utitur, ad finem sibi præfixum obtinendum. Et tamen ideo estimationem vere propriam, dicitur causa nequaquam amittit.* f) Hoc enim

enim modo, inquit Velthem, nunc summus moralem causam, ita ut causa physica dicatur, quæ vere efficit: moralis quæ tantum imputative. Quo fit ut physice aut Metaphysice hæc considerando, divisio hæc revocetur ad priorem de causa per se, & per accidens: nam causa vere efficiens physice solum dicitur de causa per se: causa autem, quæ moraliter tantum seu imputative causat, physice considerata, tantum est causa per accidens, cum per se & vere non influat. g) Hinc collata insuper descriptione causæ in genere, quod sit principium largiens alteri essentiam a sua essentia realiter distinctam; b) omnem causam moralem quibuscunque rebus adplicatam non nisi per analogiam attributionis & quidem extrinsecæ intelligendam esse; ad o apertum est, ut, qui hoc non videt in ipsa certe meridie caliget.

f) *Fecht. N. et. Christ. p. m. 157.*

g) *Instit. Metaph. p. m. 1055,*

b) *Æpin. introd. in Phil. part. III. p. m.*

Licet autem nostrum non sit ipsa mysteria attingere sacra; liceat id tamen ex occasione argumenti salvo suo principio ad ulterius illustrandam mentem nostram, saltem instar exempli adducere; ut & hoc ipso monstremus terminos philosophicos analogice a Theologis usurpari, nec in sensu philosophis strictissime usitato, in superiori disciplina adhiberi. Unicum vel alterum hujus etiam rei sufficiat exemplum. scilicet quando *Verbum Dei & Sacramenta*, in ordine ad effectus supernaturales; h. e. illuminationem, conversionem, regenerationem, &c. *Instrumentalis*, ut & *instrumentum*, conjunctum & activum, seu cooperativum (adeoque nil commercii cum Rathmanno habet) *causa*, etiam in L. L. symbolicis, i) vocitari solet: non nude *moralis*; quippe quæ vis divina non operatur *per suasionem moralem vires liberi arbitrii supponentem, & congruam ingenio eorum, quos efficaciter trahere*

Deus

DEus decrevit, ceu loquitur Königi-
us; k) sed supernaturalis, & simul
physica, sive potius physica analoga,
movens animum vi interna & humana
virtute superiore: l) intelligenda ve-
nit causa. Par erit fidei objectiva te-
nenda ratio, dum respectu justifica-
tionis [imo a nonnullis quoque a-
terne predestinationis. m) instrumentum
appellari consuevit. Quippe quæ,
licet non sit tale proprie & univoce,
per analogiam tamen est & organicum
operandi modum: notitia enim assen-
sus & fiducia rō esse instrumentale ha-
bent, si non natura, tamen ex ordinatio-
ne divina. n) Quum porro causa tam
formalis, quam materialis, mysteriis o-
mnibus, e. g. Sacramentis Testamen-
ti utriusque, sphæram rationis lon-
ge excedentibus, adplicantur divi-
nis; improprie & analogice, secun-
dum analogiam attributionis extrin-
secæ, collatis earum definitionibus,
accipiendas esse, omnibus patere
existimamus. Qualis vero jam cau-
sarum usus in genere erit omnium,
accurate differit Donatus: causas,
quas

quas Theologi in rebus sacris tradendis,
 vel proprias sibi, vel communes cum
 philosophia habent, rigorem Metaphy-
 sicum haud sustinere; quin juxta cer-
 tam analogiam subinde intelligendas
 esse. o) Quod præterea terminos,
 v. g. *essentia, subsistentia, persona, hypo-*
staceos, & similes in mysteriis trinita-
 tis & incarnationis proponendis,
 adhibitos, adtinet; sive cum D.
 Fechtio, p) pro vulgaribus & ex
 communi hominum vita desumptis,
 sive pro Biblicis, sive denique phi-
 losophicis habeantur; perinde no-
 bis fuerit, modo D. Christ. Thoma-
 sius & Arnoldus cum suis asseclis, rem
 ipsam terminis hisce explicatam ab
 idololatræ suo & carnali profanæ
 impietatis conceptu liberare velint.
 Et si vel maxime tanquam termini
 artis respicerentur, non ad obscuran-
 da, sed illustranda sacratissima illa
 mysteria, conducere, nemo, nisi qui
ἀσπασία διανοίας laborat, & commi-
 seratione potius, quam refutatione
 dignus est, inficias ibit. Est & adhuc
 ali-

aliud analogorum genus in Theologia frequens, nobis omnino non praterendum: quando, e. g. Apol. Aug. Conf. essentiam Dei vocat *individuum*, q) quando non pauci Theologi Theologiae genus (nec non notitiae Dei connata) collocant *habicum*, alii *sapientiam*, *scientiam* alii; & cetera generis ejusdem: collata *αρεσιβεια* eorum Aristotelica, quaedam analogice, quaedam nimis *καταχρηστικῶς* accipienda esse; nec heri nec nudius tertius, a seculo erudito & curioso satis ad satietatem usque, est observatum: adeo ut qui illa reperere amplius vellet, actum agere, oleumque perdere, jure omnino erit censendus. Sed neq; tandem hoc quemquam forte latere potest; quod Theologi imprimis recentiores, quantum in ipsis, quos antiquitas veneranda, ante mota certamina paulo securior in Theologiam introduxit terminos, & analogice tantum adplicavit, ultro omittant, vel saltem illis prorsus abstinere se cupiant; alios in eo-

rum locum magis rem ipsam exprimentes, substituendo.

- i) *Aug. Conf. Art. 5. & Form. Conc. Sol. decl. Art. 2. p. m. 671.* k) *Theol. Posit. part. III. §. 509.* l) *Conf. Fecht. Syll. p. m. 379.* m) *Hollaz. Exam. Part. III. p. m. 40.* n) *Neum. Theol. Aph. p. m. 482.* o) *Metaph. Usual. p. m. 196.* p) *Conf. Lect. in Syll. p. m. 148.* q) *Conf. Scherz. Brev. Theol. §. 32.*

§: XV.

Hoc fuit, quod de nobili hac materia festinanter congesti, vel congerere non potui, prout debui ac volui. Manum igitur, ut ajunt, de tabula tollere cogor. Coronidis tamen loco aliquid adjiciendum foret de vera sobriaque *inicipe* & usus & studii horum terminorum deterfa omni rubigine ac vitio profano. Verum quum etiam heic ita caute & circumspecte erit loquendum,

ne

ne vel in excessu, vel in defectu peccetur; præstat hujus rei judicium & decisionem, quorum interest, iudicio & fidei committere. Hoc interim erit evictum; quod ut suus cuilibet, quem sibi præfigit scopum, finis mensuram in omni studiorum genere suppeditabit, vel sublimiorem attingendi gradum, vel intra mediocritatem subsistendi; ita & hanc scientiam, scientiæ Theologicæ adquirendæ gradatim attemperabit. Quicquid vero abusus hujus disciplinæ, quæulas, Theologis de morum in ecclesiâ emendatione sollicite cogitantibus, voces expressit; id, utpote extrinsecum, nulla ratione scientiæ ipsi erit imputandum. Hoc tandem maximum operæ erit pretium cuique veritatis cœlestis sincere amanti, id operam omni studio, omni animi contentione dare, ne intellectus variis quæstionum curiositatibus, & verborum rixis atque jurgiis (ut cum *D. Fechtio* loquar) veræ pietatis & virtutis ex-

ercitia turbantibus potius quam pro-
 moventibus, impleatur; quibusq;
 irreparabile tempus magno cum ve-
 ræ eruditionis damno teratur: sed
 ut ex laboribus nostris vel schola-
 sticis aliquid semper emolumenti in
 Ecclesiam, in remp. in vitam pri-
 vatam redundet. Sic Theologia
 veneretur philosophia, philosophi-
 am perficiat Theologia; utriusque
 veritatem conservet omnis boni lar-
 gitor & Conservator, Clementissi-
 mus, Potentissimus, qui æter-
 na veritas est,
DEUS!

ἢ μὲν δόξα.

